

Το Νέο Κληρονομικό Δίκαιο

I) Εισαγωγή

Με το πρόσφατο νομοσχέδιο του Υπουργείου Δικαιοσύνης, το οποίο βρισκόταν σε δημόσια διαβούλευση έως τις 20 Απριλίου 2026, αναδιαμορφώνεται και εκσυγχρονίζεται το Κληρονομικό Δίκαιο της Ελλάδας, 80 ολόκληρα χρόνια μετά την εισαγωγή του Αστικού Κώδικα, κατά τη διάρκεια των οποίων δεν αναθεωρήθηκε σχεδόν καθόλου και ως εκ τούτου κατέστη επιτακτική η ανάγκη για προσαρμογή του στις σύγχρονες οικονομικές και κοινωνικές ανάγκες και προκλήσεις του 21^{ου} αιώνα.

Οι θεμελιώδεις τροποποιήσεις που προτείνονται αφορούν τους εξής βασικούς άξονες: (α) **προσαρμογή στις σύγχρονες ανάγκες**, με την αναμόρφωση του πλαισίου της εξ αδιαθέτου διαδοχής και της νόμιμης μοίρας, την αναθεώρηση του όλου συστήματος της ευθύνης του κληρονόμου για τις υποχρεώσεις της κληρονομιάς, την αναβάθμιση του θεσμού της δικαστικής εκκαθάρισης και την απλοποίηση της διαδικασίας διευθέτησης των σχέσεων μεταξύ των συγκληρονόμων, (β) **εισαγωγή νέων θεσμών**, όπως των κληρονομικών συμβάσεων αιτία θανάτου και των συμβάσεων παραίτησης από μελλοντικά κληρονομικά δικαιώματα, (γ) **επίλυση ερμηνευτικών ζητημάτων**, με αποσαφήνιση διατάξεων που δημιουργούσαν διχογνωμίες, όπως, ενδεικτικώς, οι προθεσμίες αποποίησης για δικαιοπρακτικά ανάκανα πρόσωπα και (δ) **κατάργηση παρωχημένων διατάξεων**, με ταυτόχρονη προσπάθεια τήρησης γλωσσικής ομοιομορφίας και συστηματικής συνοχής των νέων διατάξεων.

Στόχος της εν λόγω μεταρρύθμισης είναι, πέραν του εκσυγχρονισμού του νομοθετικού πλαισίου στο πεδίο αυτό, η εδραίωση και προάσπιση της ασφάλειας δικαίου, αλλά και η προσπάθεια άμβλυσης εκτεινόμενων στον χρόνο κληρονομικών διαφορών, με παράλληλη προώθηση της ευελιξίας στην αξιοποίηση παραγωγικών μονάδων της οικονομίας.

II) Οι βασικές επικείμενες τροποποιήσεις

Οι κυριότερες προτεινόμενες μεταρρυθμίσεις αφορούν στη νόμιμη μοίρα, η οποία προτείνεται να μετατραπεί από εμπράγματα σε χρηματική (ενοχική) αξίωση, στο επιτρεπτό (υπό προϋποθέσεις) των κληρονομικών συμβάσεων αιτία θανάτου και στον καταρχήν αποκλεισμό της ευθύνης των κληρονόμων με την ατομική τους περιουσία, ενώ διευκολύνεται και η αποτελεσματικότερη διανομή της κληρονομιάς. Αναλυτικότερα, επισημαίνονται τα εξής:

Μπάλλας, Πελεκάνος & Συνεργάτες Α.Ε.Δ.Ε.

Δ: Σόλωνος 10 & Ηρακλείου, Κολωνάκι, 106 73 Αθήνα. Τ: +30 210 36 25 943 Φ: +30 210 36 47 925

M: central@balpel.gr W: ballas-pelecanos.com

1. Κληρονομικές συμβάσεις

Το ισχύον άρθρο 368 του Αστικού Κώδικα ορίζει πως *σύμβαση για την κληρονομία προσώπου που ζει, είτε με το ίδιο είτε με τρίτο πρόσωπο, είτε για ολόκληρη είτε για ποσοστό της κληρονομίας, είναι άκυρη. Το ίδιο ισχύει και για τη σύμβαση με την οποία περιορίζεται η ελευθερία ως προς τις διατάξεις τελευταίας βούλησης.*

Ακολουθώντας το αυστηρό γράμμα της διάταξης αυτής, καταλήγουμε στην εκ του νόμου απαγόρευση των εν ζωή κληρονομικών συμβάσεων. Με την προτεινόμενη τροποποίησή της, κάμπτεται αυτή η απαγόρευση και ο νομοθέτης προτείνει να ρυθμιστούν δύο βασικές περιπτώσεις εν ζωή κληρονομικών συμβάσεων. Σημειώνεται, ότι οι συμβάσεις αυτές, οι οποίες μάλιστα θα **μπορούν να συνάπτονται και έναντι ανταλλάγματος**, θα είναι **πλήρως δεσμευτικές** για τα συμβαλλόμενα μέρη και θα μπορούν να λύονται είτε με νέα σύμβαση είτε μονομερώς, αλλά το δεύτερο μόνον στις περιπτώσεις όπου είναι επιτρεπτή η αποκλήρωση ενός προσώπου ή εάν ο αντισυμβαλλόμενος δεν καταβάλει το αντάλλαγμα.

Ωστόσο, επισημαίνεται ότι κληρονομικές συμβάσεις θα μπορούν να γίνονται μόνο με τον ίδιο τον κληρονομούμενο και όχι μεταξύ τρίτων, ενώ θα υπόκεινται στον τύπο του **συμβολαιογραφικού εγγράφου** και θα δημοσιεύονται μετά θάνατον, όπως, άλλωστε τούτο ισχύει και για τις διαθήκες. Προτείνονται, λοιπόν, τα εξής:

- 1) Πρωτίστως, θα επιτρέπεται η **σύμβαση δια της οποίας κάποιος (κληρονομούμενος) εγκαθιστά κληρονόμο, κληροδόχο ή καταπιστευματοδόχο τον αντισυμβαλλόμενό του ή τρίτο πρόσωπο**. Άξιο μνείας είναι ότι ο κληρονομούμενος θα μπορεί στη συνέχεια να διαθέτει ελεύθερα την περιουσία του εν ζωή κατά διαφορετικό τρόπο, ενώ οποιοσδήποτε **περιορισμός της ελευθερίας διαθέσεώς του από την κληρονομική σύμβαση, θα έχει ενοχική μόνο ενέργεια**. Αν, ωστόσο, προβεί σε χαριστική διάθεση της περιουσίας του με σκοπό να βλάψει το τιμώμενο με τη σύμβαση πρόσωπο, τέτοια διάθεση θα υπόκειται σε διάρρηξη κατά τις διατάξεις περί καταδολίευσης των δανειστών (άρθρα 939 επ. ΑΚ).
- 2) Δευτερευόντως, θα επιτρέπεται η **σύμβαση εκ των προτέρων παραίτησης από μελλοντικά δικαιώματα του προσώπου στην κληρονομία του αντισυμβαλλομένου του, είτε αυτά απορρέουν από τον νόμο είτε από διάταξη τελευταίας βούλησης**.

Οι νέες αυτές ρυθμίσεις ευνοούν την **ασφάλεια των συναλλαγών** και τη **βεβαιότητα των κληρονόμων σε σχέση με τα μελλοντικά τους δικαιώματα**, ώστε να αποφεύγονται -οι παρατηρούμενες επί αντιστοιχών περιπτώσεων- πολυετείς δικαστικές διαμάχες μεταξύ συγγενών. Υπάρχει, ωστόσο, ο κίνδυνος οι πλήρως δεσμευτικές αυτές συμβάσεις να κλονίσουν ανεπανόρθωτα την ελευθερία του διατιθέναι, καθώς οι κληρονομούμενοι ενδέχεται να υποκύπτουν σε πιέσεις προσώπων του στενού τους περιβάλλοντος και να συμπράττουν στις εν λόγω συμβάσεις, αν και υπό άλλες συνθήκες δεν θα το έπρατταν. Για την αποφυγή του κινδύνου αυτού προτείνεται και η ρύθμιση περί ακυρότητας των υποσχετικών συμβάσεων που υποχρεώνουν τον κληρονομούμενο να (μην) συντάξει ή να (μην) ανακαλέσει διάταξη τελευταίας βούλησης, η πρακτική αποτελεσματικότητα της οποίας είναι, πάντως, αμφίβολη.

2. Νόμιμη μοίρα

Κατά το ισχύον δίκαιο (άρθρα 1825 επ. Αστικού Κώδικα), οι κατιόντες, οι γονείς και οι σύζυγοι έχουν δικαίωμα νόμιμης μοίρας ίσο με το ήμισυ της εξ αδιαθέτου διαδοχής, με αποτέλεσμα να γίνονται αυτομάτως («*εμπραγμάτως*») κληρονόμοι κατά το ποσοστό αυτό και κάθε περιορισμός αυτού του δικαιώματός τους να είναι αυτοδικαίως άκυρος.

Με το νέο νομοσχέδιο, τα ανωτέρω προτείνεται να αλλάξουν ριζικώς, δεδομένου ότι:

- η νόμιμη μοίρα μετατρέπεται σε μία απλή **χρηματική (ενοχική) αξίωση** των νόμιμων μεριδούχων έναντι των κληρονόμων,
- μόνο **κατ' εξαίρεση θα αποδίδεται αυτούσιο τμήμα της κληρονομιάς**, ενώ,
- η αξίωση νόμιμης μοίρας θα υπόκειται σε **διετή παραγραφή** από το τέλος του έτους κατά το οποίο ο μεριδούχος έμαθε την ύπαρξη της αξίωσης.

Με την προτεινόμενη ρύθμιση, **διευκολύνεται η διαχείριση της κληρονομιάς περιουσίας**, αφού **αποφεύγεται** η δημιουργία σχέσεων **συγκυριότητας** σε όλα τα ακίνητα και κινητά της κληρονομιάς, οι οποίες, εξαιτίας των συχνών διαφωνιών των κληρονόμων, εμποδίζουν την παραγωγική αξιοποίησή της προς όφελος και της εθνικής οικονομίας. Συγχρόνως, προασπίζεται η ελευθερία του διατιθέναι, χωρίς την ανησυχία του κληρονομούμενου μήπως κάποιος εκ των μεριδούχων δεν λάβει στο ακέραιο τη νόμιμη μοίρα του και καταστεί συγκληρονόμος στο σύνολο της περιουσίας του.

3. Ευθύνη κληρονόμου

Έως σήμερα, ο κανόνας είναι ότι η κληρονομία ενώνεται με την περιουσία του κληρονόμου, με αποτέλεσμα ο τελευταίος να ευθύνεται για τα χρέη του κληρονομούμενου και με το σύνολο της ατομικής του περιουσίας, εκτός εάν έχει αποδεχθεί την κληρονομία με το ευεργέτημα της απογραφής εντός προθεσμίας (άρθρα 1901 επ. ΑΚ). Το υπό διαβούλευση νομοσχέδιο **προτείνει να αντιστραφεί ο κανόνας**. Συγκεκριμένα:

- ορίζει ότι **ο κληρονόμος δεν ευθύνεται με τη δική του περιουσία για τα χρέη της κληρονομιάς, την οποία κληρονομία, όμως, δεν θα μπορεί να διαθέτει ελεύθερα.**
- μόνο **κατ' εξαίρεση ο κληρονόμος θα ευθύνεται και με την ατομική του περιουσία:**
 - (α) εφόσον δηλώσει ότι θέλει να διαχειρίζεται ελεύθερα την κληρονομία, ή
 - (β) εφόσον προβεί σε διαθέσεις κατά παράβαση των νόμιμων περιορισμών, ή
 - (γ) αν προκαλέσει υπαιτίως μείωση της αξίας της κληρονομιάς, ή
 - (δ) αν δεν προβεί στην ικανοποίηση των δανειστών κατά προτεραιότητα.

Η στόχευση της ρύθμισης αυτής είναι προφανής: δεδομένου ότι με την πάροδο τετραμήνου θεωρείται ότι η κληρονομία έχει γίνει αποδεκτή, **βρέθηκαν πολλοί κληρονόμοι**, ιδίως κατά τις τελευταίες δεκαετίες, **στη δυσχερή θέση να ευθύνονται με το σύνολο της περιουσίας τους για χρέη κληρονομιών των οποίων μπορεί να μην γνώριζαν ούτε την ύπαρξη**. Για την αποφυγή αυτών των καταστάσεων, **ο κανόνας πλέον αντιστρέφεται, υπό τον όρο ότι ο κληρονόμος δεν θα ματαιώσει κακόβουλα την ικανοποίηση των δανειστών της κληρονομιάς**. Έτσι, βέβαια, δημιουργείται ο κίνδυνος η κληρονομία να μην επαρκεί για την ικανοποίηση των δανειστών της και ορισμένοι εξ αυτών να βρεθούν ζημιωμένοι.

4. Σχέσεις συγκληρονόμων

Όπως φαίνεται και με τις ανωτέρω μεταρρυθμίσεις, ο νομοθέτης θέλει να αποφύγει να δημιουργούνται σχέσεις κοινωνίας περισσότερων κληρονόμων επί αντικειμένων της κληρονομιάς, ιδίως όταν πρόκειται περί ακινήτων ή επιχειρήσεων. Εξάλλου, προτείνεται να απαγορευθεί απολύτως πλέον στον διαθέτη να εμποδίζει τη διανομή της κληρονομιάς, ενώ έως σήμερα μπορεί να την περιορίσει για διάστημα μέχρι 10 χρόνια από

τον θάνατό του (βλ. άρθρο 1887 ΑΚ). Ωστόσο, ακόμα και στην περίπτωση όπου συντρέχουν περισσότεροι κληρονόμοι επί του ίδιου αντικειμένου και διαφωνούν ως προς τη διανομή του, επιχειρείται να δοθεί μια λύση που θα ωφελεί την οικονομική του αξιοποίηση.

Υπ' αυτό το πρίσμα, προτείνονται τα εξής:

- εάν η **αυτούσια διανομή ορισμένου κληρονομιαίου αντικειμένου είναι ανέφικτη ή ασύμφορη**, ο κληρονόμος μπορεί να **ζητήσει από το δικαστήριο να του το επιδικάσει στο σύνολό του έναντι καταβολής χρηματικού ποσού** ίσου προς την αγοραία αξία της μερίδας στους λοιπούς συγκληρονόμους, ενώ
- αν **περισσότεροι ζητήσουν την επιδίκαση του ίδιου αντικειμένου**, το δικαστήριο λαμβάνει **υπόψη κυρίως την ικανότητα καθενός για επωφελή αξιοποίηση του αντικειμένου**.

5. Κληρονομικό δικαίωμα συντρόφου στο πλαίσιο ελεύθερης ένωσης

Περαιτέρω, προτείνεται να αναβαθμιστεί η θέση του προσώπου που **συζεί σε ελεύθερη ένωση με τον κληρονομούμενο**, ως εξής:

- Μη υπάρχοντος συζύγου, αποκτά το **συζυγικό εξάιρετο** αν συζούσε με τον κληρονομούμενο τουλάχιστον 3 έτη προ του θανάτου ή χωρίς χρονικό περιορισμό, εφόσον είχαν αποκτήσει κοινά τέκνα.
- Μη υπάρχοντος συζύγου και αν στην κληρονομία περιλαμβάνεται **ακίνητο το οποίο χρησίμευε όσο ζούσε ο κληρονομούμενος ως ο κύριος τόπος διαμονής τους**, δικαιούται την **αποκλειστική χρήση** του ακινήτου αυτού χωρίς αντάλλαγμα για **1 έτος από τον θάνατο** του κληρονομούμενου.
- Τέλος, μη υπάρχοντος συζύγου, αλλά ούτε και συγγενούς του κληρονομούμενου, αποκτά **(α)** το σύνολο της κληρονομίας από τον χρόνο της επαγωγής της, **(β)** κατόπιν υποβολής αιτήσεως στο δικαστήριο της κληρονομίας, ως πέμπτος τη τάξει εξ αδιαθέτου κληρονόμος, **(γ)** εάν συζούσε με τον κληρονομούμενο τουλάχιστον 3 έτη προ του θανάτου του ή, χωρίς χρονικό περιορισμό, εάν είχαν αποκτήσει κοινά τέκνα και αυτά εξέπεσαν για οποιονδήποτε λόγο πριν από τον θάνατό του.

III) Επίλογος

Με τις παραπάνω μεταρρυθμίσεις, φαίνεται πως σκοπείται να περάσει το Κληρονομικό μας Δίκαιο, ένας κλάδος μείζονος πρακτικής σπουδαιότητας, δια του εκσυγχρονισμού και αναμόρφωσής του, σε μία **νέα εποχή**. Ενδεικτικό τούτου είναι ότι παρωχημένες και αναχρονιστικές ρυθμίσεις του ισχύοντος δικαίου ορθώς προτείνεται να καταργηθούν (λ.χ. απλοποίηση των διατάξεων για τις έκτακτες διαθήκες, ακυρότητα της αίρεσης χρειάς, κ.ά.), ενώ επιδιώκεται η επίλυση νομοθετικώς ορισμένων σημαντικών και ερειδόμενων ερμηνευτικώς σε θεωρία και νομολογία ζητημάτων (λ.χ., αποκλείεται η προσαύξηση της νόμιμης μοίρας μεριδούχων της ίδιας τάξης).

Έχουν γίνει, βεβαίως, κάποια τολμηρά βήματα, η πρακτική αποτελεσματικότητα των οποίων θα καταστεί εν καιρώ αντιληπτή, εφόσον υιοθετηθούν οι σχετικές ρυθμίσεις, με προεξάρχοντα την αναγνώριση κληρονομικού δικαιώματος στους συντρόφους από ελεύθερη ένωση και το υπό προϋποθέσεις επιτρεπτό των κληρονομικών συμβάσεων. Πάντως, είναι εμφανές ότι ο νομοθέτης επιδιώκει τη μέγιστη παραγωγικότητα των ακινήτων και των επιχειρήσεων, θέτοντας το Κληρονομικό Δίκαιο στην υπηρεσία της οικονομικής ανάπτυξης.